

IMPACTUL CAMPANIILOR IDEOLOGICE STALINISTE
DIN UNIUNEA SOVIETICĂ (1946–1953)
ASUPRA INSTITUTULUI DE STAT DE MEDICINĂ
DIN CHIȘINĂU

Ion Valer XENOFONTOV,

dr. în istorie;

ionx2005@yahoo.com;

Lidia PRISAC,

dr. în istorie,

Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, Chișinău, Republica Moldova

lidiaprisac@yahoo.com

Summary

The ideological campaigns in the USSR, in period of time 1946–1953 brought enormous damage to the educational and scientific activity of the State Institute of Medicine to Chisinau. The negative impact were reflected on the study program, the teaching staff, the quality of the teaching and research process, in particular, and, on the moral state in general.

Keywords: *Ideology campaign, Soviet Union, Chisinau State Institute of Medicine, 1946–1953.*

După finalizarea celui de-al Doilea Război Mondial, în cadrul URSS, are loc ingerința directă a factorului politic în domeniul învățământului superior, inclusiv în cel al medicinei. Este vorba de campaniile ideologice staliniste desfășurate între anii 1946–1953. În 1946, regimul stalinist acorda o importanță primordială propagandei în domeniul ideologiei, culturii și științei, împotriva autonomiei vieții culturale din Uniunea Sovietică. Portavoce pe dimensiunea ideologică a lui Stalin era membrul Biroului Politic al CC al PC (b) Andrei A. Jdanov, cel care avea să orchestreze incriminările la adresa personalităților, instituțiilor de cultură, fenomenelor artistice etc. Drept urmare a raportului acestuia despre revistele *Leningrad* și *Zvezda* au început acțiuni represive împotriva unor instituții prestigioase de știință, cultură și educație, cum era Universitatea din Leningrad, *Casa Pușkin* etc. Aceste acțiuni propagandistice, de luptă cu „decadentismul” occidental, de control asupra „suflului patriotic” de sorginte ruso-sovietică, au afectat nu

doar cultura, arta, știința etc., miza autorităților fiind temperarea tendințelor liberale ale intelectualității¹.

În domeniul medicinei a fost scandalos cazul profesorilor N.G. Kliuev și G.I. Roskin, care elaboraseră un preparat, ce provoca discuții în mediul de specialitate. Faptul că în anul 1946 a fost solicitată opinia specialiștilor din SUA, era considerat de I.V. Stalin drept o trădare a secretului de stat, iar cei implicați în acest caz, în urma unei „judecăți de onoare” au fost aspru pedepsiți, inclusiv G.A. Miterev, comisarul norodnic pentru Ocrotirea Sănătății a URSS, care a fost demis². Acest caz a fost discutat la ședințele închise ale adunărilor de partid din cadrul instituțiilor de învățământ superior ale Comisarului Norodnic pentru Ocrotirea Sănătății al URSS³. Pe acest fundal, la 29 august 1947, în discursul lui Zâkov, secretar al CC al PC(b)M, rostit la Plenara a XIII-a a CC al PC(b)M, se vorbea despre „intensificarea luptei cu ideologia burgheză, printre intelectualii din RSSM”⁴. Totodată, oficialul accentua că „datorită grijii puterii sovietice, a guvernului sovietic, în republică au fost constituite: Baza Științifică a Academiei de Științe [a URSS], Institutul (corect: Universitatea) de Stat, Institutul Pedagogic, de Medicină (s.n.), alte instituții de învățământ, fapt care permite asigurarea unui nivel mai înalt de pregătire a cadrelor naționale și de dezvoltare a intelectualității științifice în Moldova”⁵.

Din anul 1948, în programa instituțiilor de învățământ superior a fost inclusă, în mod obligatoriu, disciplina *Istoria medicinei*, anterior predată facultativ în unele universități. Era o disciplină predată unilateral, punându-se în evidență doar contribuția savanților ruși și neglijându-se cea a savanților de peste hotare. Doar o simplă enunțare a unui autor străin era considerată o acțiune antipatriotică. Se pune accentul pe stilul propagandistic, pe realizările științei sovietice în domeniul medicinei, în detrimentul

¹ Demir Dragnev, Ion Valer Xenofontov. *Includerea instituțiilor științifice din RSS Moldovenească în campaniile ideologice staliniste din Uniunea Sovietică (1946-1953)*. În: *Reconstituiri istorice: Civilizație, valori, paradigme, personalități: În onoare academician Valeriu Pasat* /Resp. de ed.: Ion Valer Xenofontov, Silvia Granciu-Corlăteanu. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, 2018, pp. 338-365.

² В.Д. Есаков, Е.С. Левина. *Сталинские «суды чести»*. Москва, 2005.

³ *Сталин и космополитизм: документы агитпропа ЦК КПСС, 1945-1954*. Москва: Издательство «Материк», 2005, с. 128.

⁴ *Arhiva Organizațiilor Social-politice din Republica Moldova* (infra: AOSPRM), F. 51, I. 5, D. 14, f. 395.

⁵ *Ibidem*, f. 396.

celei occidentale⁶. Prin evidențierea realizărilor în exclusivitate ale reprezentanților de origine rusă s-a pus în practică „plagiatul național-științific”. În septembrie 1947, la o adunare de partid a Institutului de Stat de Medicină din Chișinău (ISMC), profesorul B. Lvov a ținut să accentueze: „Deși pretutindeni se menționează că primul care a descoperit antibioticele a fost Fleming, acestea însă au fost descoperite încă în 1898 de savantul rus Kolbanovski”⁷. În ianuarie 1948, la Consiliul directorilor instituțiilor de învățământ din domeniul medicinei, pentru citarea unor autori străini și pentru lipsa „criticii politice”, a fost aspru criticat manualul lui D.L. Rubinștein, *Fiziologia generală*⁸. Aceleași învinuiri le-au fost atribuite și lui S.L. Rubinștein, fondatorul Facultății de Psihologie a Universității de Stat din Moscova, autorul manualului *Bazele psihologiei generale*⁹. Pe acest fundal, s-au declanșat campanii de contabilizare a autorilor citați în lucrările de medicină. În cazurile în care prevalau autori străini, se declanșau acțiuni furibunde de anticomopolitism.

O nouă campanie ideologică, care s-a intercalat cu cea precedentă și a avut un impact direct asupra învățământului superior din domeniul medicinei, a fost generată de sesiunea din 31 iulie – 7 august 1948 a Academiei de Științe Agricole din Uniunea Sovietică V.I. Lenin (VASHNIL) (*Всесоюзная Академия сельскохозяйственных наук имени В.И. Ленина*). La acest for științific, Trofim Lâsenko, președintele acestei academii (la origine țăran, care i-a denunțat pe „culacii științei”¹⁰, agronom aventurier susținut de I.V. Stalin și de N.S. Hrușciov) și adepții săi, au declarat „biologia miciurinstă materialistă și progresistă”, „instrument puternic de transformare sistematică și activă a naturii vii”, aceasta fiind contrapusă „biologiei burgheze weissmanniste” sau „morganist-mendeleeviste”, după numele savanților Weissman și Morgan, considerată „reacționară și idealistă”, „ruptă de viață”. T.D. Lâsenko și adepții săi își promovau concepțiile lor antiștiințifice apelând la autoritatea selecționerului I.V. Miciurin, care experimentase într-o pepinieră provin-

⁶ Н.Т. Ергина. *Сталинские идеологические кампании и высшая медицинская школа (1946-1953 гг.)*. În: *Новый исторический вестник*, № 22, 2009, с. 49.

⁷ Ruslan Șevcenco. *Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961)*. Chișinău: Pontos, 2007, p. 69.

⁸ Н.Т. Ергина, *ук. соч.*, с. 50.

⁹ В.Н. Колбановский. *За марксистское освещение вопросов психологии (об учебнике С.Л. ... «Основы общей психологии»)*. În: *Большевик*, 1947, № 17, с. 57.

¹⁰ Mikhail Heller, Alexandr M. Nekrich. *Utopia in Power: The Soviet Union from 1917 to the Present*. New York: NY, 1986, p. 482.

cială aclimatizarea unor pomi fructiferi la condițiile climaterice din centrul Rusiei¹¹. Susținut de Stalin, prin afirmația că această acțiune ar genera „o victorie asupra naturii”, Miciurin a fost declarat drept fondatorul unei învățături noi ce demonstra posibilitatea depășirii factorului ereditar. Drept urmare, „învățătura miciuriniștii” era contrapusă concepției științifice din domeniul geneticii, declarată „burgheză” și străină¹².

A urmat schema clasică, de întrunire a ședințelor de partid din cadrul instituțiilor de învățământ și de instituire a unor comisii. La indicația organelor centrale de partid, a fost direcționată activitatea de cercetare în domeniul biologiei și au fost revăzute „programele la științele biologice care se predau în instituțiile de învățământ”¹³. În toate instituțiile de învățământ superior din Uniunea Sovietică s-au format comisii responsabile de restructurarea catedrelor de biologie, histologie, fiziologie, igienă, terapie generală etc.

În anii 1948–1949, în instituțiile de învățământ din domeniul medicinei din URSS, se redactau ziare de perete ce propagau „adevărul istoric despre știința rusească” sau „personalități notorii din domeniul medicinei rusești”. Din această perspectivă, prin Hotărârea nr. 954 din 23 iulie 1949 a Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești, *Cu privire la crearea Comisiei pentru organizarea comemorării aniversării a 100 de ani de la nașterea academicianului I.P. Pavlov*, din cei opt membri ai Comisiei în cauză, doi erau reprezentanții ISMC (directorul, Nikolai Harauzov, și E.P. Cucinschi, conferențiar, șeful Catedrei de fiziologie generală)¹⁴. Ulterior, tematica moștenirii științifice a lui I.P. Pavlov va fi una prioritară în cadrul ISMC. Scopul acestor acțiuni militante era de a demonstra superioritatea științei medicale sovietice față de cea burgheză. Aceste campanii propagandistice au fost nocive științei medicale și au dus la izolarea medicinei sovietice în plan internațional. Totodată, se poate constata un paradox cu elemente recurente. Studenții din acei ani cunoșteau istoria medicinei mai bine decât studenții zilelor noastre. Portretele somităților din istoria medicinei sovietice erau omniprezente în audi-

¹¹ В.П. Эфроимсон. *О Лысенко и лысенковщине*. În: Вопросы истории естествознания и техники, № 1, с. 79-93; № 2, с. 132-147; № 3, с. 3-19; № 4, 1989, с. 100-111.

¹² Г.Я. Александров. *Трудные годы советской биологии: Записки современника*. Санкт-Петербург: Изд. «Наука», 1993, с. 7.

¹³ Liliana Rotaru. *Sesiunea din august a VASHNIL (1948): rezistență și emulație academică în RSS Moldovenească*. În: Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe Umanistice”, nr. 10 (110), 2017, p. 228.

¹⁴ *Arhiva Centrală a Academiei de Științe a Moldovei*, F. 1, l. 1/2, D. 3, f. 58.

torii. Se edita multă literatură de popularizare a istoriei științei medicale¹⁵. Totodată, trebuie să amintim că la ISMC exista un „cerc de învățare a biografiei tovarășului Stalin”¹⁶.

La 7 septembrie 1948, printr-o hotărâre a Biroului CC al PC(b)M, *Cu privire la măsurile de propagare și realizare a materialelor sesiunii Academiei de Științe Agricole „V.I. Lenin”*, s-a abordat subiectul „Despre starea de lucruri în știința biologică” în instituțiile de învățământ superior, la Baza Moldovenească de Cercetări Științifice a AȘ a URSS, în presa republicană - despre realizările savanților „miciuriniști-lâsenkoviști” – și au fost expuse criticii „concepțiile reacționare idealiste mendeliste, morganiste în biologie”, conform materialelor sesiunii. Din această perspectivă, ISMC urma să-și revadă planurile de activitate, în vederea asigurării unei legături mai strânse dintre știință și producere și a includerii metodelor miciuriniste în cercetare și s-a abordat subiectul „Despre starea de lucruri în știința biologică” în instituțiile ideologice, „să fie asigurat un nivel conceptual-teoretic înalt în învățământ, din perspectiva direcției progresiste, materialiste miciurinist-lâsenkoviste, de a identifica și critica direcția reacționară, idealistă weismannistă”¹⁷. Pentru studenții de la medicină, acțiunile lui T.D. Lâsenko au fost percepute ca o stare de șoc¹⁸.

În noiembrie 1948, Ministerul Sănătății al Uniunii Sovietice, fără să țină cont de poziția și de atitudinea cadrelor didactico-științifice, a modificat programele analitice ale disciplinelor biologice și agricole în sensul „reflectării realizărilor științelor biologice, medicale și agricole progresiste”. În spiritul „lâsenkovist”, la ISMC au fost „redactate” programele la biologie, anatomie, anatomie patologică, fiziologie normală și patologică, epidemiologie etc. „Agrobiologia” lui T. Lâsenko și raportul stenografiat al Sesiunii din august a VASHNIL au fost recomandate cadrelor didactico-științifice pentru studiu individual¹⁹. Profesorii le spuneau studenților, în șoaptă, să uite de experiențele și realizările savanților „burghezi”. „La examen să-i

¹⁵ Т. Ергина. *Сталинские идеологические кампании и высшая медицинская школа (1946-1953 гг.)*. În: Новый исторический вестник, 2009, № 22, с. 52; *Idem. Подготовка медицинских кадров в высшей школе России в 1917-начале 1950-х гг.* Автореферат по ВАК РФ 07.00.02, доктор исторических наук, Санкт-Петербург, 2010, с. 8.

¹⁶ Lulian Grossu. *Cronica meditativă a unei promoții*. Chișinău: Medicina, 2001, p. 19.

¹⁷ AOSPRM, F. 51, l. 7, D. 29 (partea II), f. 147-148.

¹⁸ Constantin Matcovschi. *Alma mater studiorum medicorum Moldaviae*. În: Curierul Medical, nr. 2 (287), 2005, p. 20.

¹⁹ Liliana Rotaru. Sesiunea din august a VASHNIL..., p. 231.

criticați zdravăn și numai atunci veți primi note bune”²⁰. T. Lâsenko și-a ales drept poligon de promovare a ideilor sale RSS Moldovenească, fiind sprijinit în acest sens de CC al PC (b) M.

Unul dintre acei care s-au opus teoriei lui T. Lâsenko a fost profesorul universitar Anatolie Zubkov, fiziolog cu contribuții esențiale în domeniul autoreglării organelor, autorul unui manual de fiziologie pentru institutele de medicină²¹. Zubkov a organizat la ISMC seminare semiclandestine, unde se aduceau critici la adresa ideilor lansate de T. Lâsenko. De asemenea, a pregătit o lucrare în care demonstra că teoria lăsenkovistă aduce prejudicii substanțiale științei. Materialul nu a fost acceptat pentru publicare în revistele științifice. Dimpotrivă, a fost somat de un demnitar să nu insiste asupra editării studiului critic. Ulterior, când T. Lâsenko era în dizgrație, același demnitar i-a propus lui A. Zubkov să publice lucrarea. Răspunsul acestuia a fost unul pe măsură: „Vulturului căzut nu i se scot ochii. Atunci când Lâsenko era la putere, ar fi fost un act de curaj. Acum însă ar fi unul josnic”²².

Organizația de partid a ISMC a raportat că pe parcursul anului 1949 au fost identificate „elemente antimiciuriniste” sau care nu și-au reorganizat activitatea în corespundere cu deciziile Sesiunii Academiei de Științe Agricole a URSS: „Biroul de partid al organizației ISMC și activul corpului didactic științific au realizat o muncă enormă pentru demascarea pseudosavanților, antimiciuriniștilor și manifestărilor de cosmopolitism fără de neam. Organizația de partid l-a demascat pe pseudosavantul Antipin, fost șef al Catedrei de biologie, și pe asistentul acestuia Sinelnikov, care „nu au îmbrățișat teoriile lui Miciurin și Lâsenko, rămânând pe vechile poziții științifice ce nu corespundeau hotărârilor CC al PC(b)”. Drept urmare a verificărilor efectuate de o comisie, s-a ajuns la concluzia că „șeful de catedră Antipin nu mai poate ocupa această funcție și că în activitatea catedrei există un șir de neajunsuri. Iar lecțiile lui Antipin despre originea omului nu sunt decât o bârfă despre om. Conținutul lecțiilor nu este științific, autorul nu stăpânește dialectica materialistă. Toată lecția este infiltrată de un mecanicism rigid și de metafizică”. Critica a vizat și activitatea didactică a asistentului profesorului, deoarece „[...] induce în eroare cu privire la teoria

²⁰ Iulian Grossu. *Originea și itinerarele unei promoții*. Chișinău: Bioritm, 2002, p. 449.

²¹ Arhiva Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, F. 2, I. 887, D. 2, f. 77.

²² Constantin Matcovschi. *Op. cit.*, p. 20.

lui I.P. Pavlov și denotă o lipsă elementară de informații despre teoria acestui ilustru savant sovietic. [...] Autorul conspectului nu vorbește deloc despre lucrările lui Miciurin și Lâsenko. Iar despre cercetările lui K.A. Timireazev vorbește doar în patru cuvinte. Între timp, ilustrează cu lux de amănunte teoriile savanților străini, fără vreo analiză critică de pe poziții materialiste. [...] Autorul nu remarcă vreo deosebire esențială dintre om și animal, fapt ilustrat genial în lucrarea lui F. Engels *Rolul muncii în umanizarea maimuței*²³. Ulterior, în mai 1949, în ziarul *Izvestia* a fost publicat un foileton al lui A.P. Lavrentiev cu titlul: „Un savant orizontal și un iepure vertical”. În lucrare se confirmă deciziile corecte ale biroului de partid și ale adunării generale de partid. În consecință, Stepan Dmitrievici Antipin, doctor în biologie, șeful Catedrei de biologie, a fost „demascat” și calificat drept un pseudosavant și un antimiciurist, un intrus în cultura și știința socialistă, cu un trecut compromis, deoarece a fost luptător în armata albgardistă și a reușit să se ascundă pe parcursul a zeci de ani sub masca savantului sovietic. Antipin a fost eliberat din funcție și arestat de organele KGB, iar asistentul acestuia, Sinelnikov, a fost eliberat din funcție pentru necorespondere²⁴...

Potrivit unui fost student din acea perioadă, „a fost nimicit «morganismul-mendelismul» și au fost «zdrobiți adepții acestei pseudoștiințe». Toate textele din manualele noastre de biologie în care era expusă teoria cromozomică a eredității au fost șterse, iar bietul lector care ne preda acest obiect, a dispărut din Institut”²⁵.

La sfârșitul anilor 1940, la ISMC era în vogă următorul banc: trei cercetători – un american, un neamț și un rus – investigau același subiect pentru realizarea unei teze de doctor despre elefanți. După expirarea termenului doctoratului, ei și-au prezentat lucrările: americanul – o broșurică cu denumirea *Ce trebuie să cunoască americanii despre elefanți*; neamțul – o carte cu titlul *Istoria naturală a elefanților*, iar rusul (citește sovieticul) – o lucrare în trei volume: volumul I, intitulat *Marx, Engels, Lenin și Stalin despre elefanți*; volumul II – *Rusia – patria elefanților* și volumul III – *Lupta cu concepția cosmopolită precum că Africa este patria elefanților*²⁶.

²³ Liliana Rotaru. *Sesiunea din august a VASHNIL...*, p. 233.

²⁴ *Ibidem*, p. 234.

²⁵ Pavel Bîtcă. *O privire asupra trecutului*. În: *Curierul Medical*, nr. 5 (287), 2005, p. 32.

²⁶ Iulian Grossu. *Originea și itinerarele...*, p. 450.

În 1952, în contextul *Dosarului medicilor*, la ISMC s-a intensificat predarea disciplinelor considerate antiburgheze²⁷.

Drept consecință a campaniilor ideologice, o parte dintre profesorii de la ISMC au fost promovați în urma adeziunii la aceste curente de epocă. Astfel, profesorul N.A. Ilin, doctor în biologie, având în palmares „o activitate fructuoasă de popularizare a învățaturii miciuriene”, a fost înaintat în calitate de candidat la locul vacant de membru corespondent al Academiei de Științe Medicale a URSS²⁸.

Ecourile campaniilor ideologice au durat până în anul 1957. Gheorghe Baci, la acea vreme, student în anul I, își amintește: „Am memorat lecțiile șefului Catedrei de biologie, profesorul Vladimir Zaharov, care în primul semestru al anului critica vehement teoria Weismann-Morgan-Mendel, iar în al doilea semestru deja își schimbase tonalitatea expresiilor la această temă. *Weismannismul* devenise acceptabil (prin hotărârea de atunci a partidului), începuse recunoașterea incontestabilă a valorii științei genetice, viabilitatea multor aspecte în acest domeniu, care anterior erau respinse ca fiind nefondate și antiștiințifice. Tocmai aceste restricții la nivel de strategie politică a statului au stopat dezvoltarea științelor medico-biologice și au cauzat pregătirea defectuoasă a viitorilor specialiști la facultățile respective, inclusiv în ramura medicală, aducând mari prejudicii societății, iar mulți savanți cu renume mondial au fost desconsiderați”²⁹.

În linii mari, campaniile ideologice din URSS din anii 1946–1953 au adus prejudicii enorme în desfășurarea activității instructive și științifice a ISMC. Impactul negativ a cunoscut reflecții directe asupra programei de studiu, dar și asupra personalului didactic, asupra calității în procesul de predare și cercetare, în particular, și asupra stării morale, în general.

²⁷ *Ibidem*, p. 59.

²⁸ AOSPRM, F. 51, I. 12, D. 337, f. 174-175.

²⁹ Gheorghe Baci. *O viață de zbucium*, Chișinău: Tipografia Centrală, 2009, p. 92.

ANEXĂ. FOTO

Academicianul *Trofim Lâsenko* (rândul întâi), directorul Institutului de Genetică al Academiei de Științe a URSS, în discuții cu angajați de la Institutul Agricol „M. Frunze” din Chișinău.

Foto: 1960. Muzeul Științei al Academiei de Științe a Moldovei.

Fond foto. Cota arhivistică: 00529

Prof. univ. *Anatolie Zubkov* (1900–1967).

Arhiva curentă a Universității de Stat de Medicină și Farmacie
„Nicolae Testemițanu”

*A. Lavrentiev, șeful Catedrei de anatomie a omului, în biroul de lucru, 1947.
Arhiva curentă a Universității de Stat de Medicină și Farmacie
„Nicolae Testemițanu”*